

ПІРС Чарльз-Сандерс (Peirce Charles Sanders; 10. 09. 1839, м. Кембридж, шт. Массачусетс, США — 19. 04. 1914, м. Мілфорд, шт. Пенсильванія, США) — американський філософ, логік. Навчався у Гарвардському університеті (м. Кембридж). За освітою був хіміком і понад 30 р. працював науковцем. Його праці присвячені проблемам математики, логіки, фізики, геодезії, спектроскопії, астрономії, психології, антропології, історії та економіки. П. — засновник американського прагматизму. Для того, щоб відрізнити своє власне вчення від поглядів інших прагматиків, він вживав назву «прагматизм». Теорія (доктрина) прагматизму формулює науковий метод — «метод рефлексії, який має на меті зробити ідеї ясними». Прагматизм П. — система філософії, не світогляд, а лише метод мислення, метод аналізу понять, тверджень і аргументів, метод з'ясування їхніх значень. Прагматизм пропонує теорію гіпотетичних міркувань, згідно з якою прийнятність гіпотези залежить від того, чи піддається вона експериментальній перевірці. П. називає цю теорію логікою абдукції (ретродукції) — висунення пояснювальних гіпотез, встановлення того, з чого випливає певне твердження. Він обстоював ідею фалібілізму, ідею того, що знання не є абсолютно визначеним, що наукові твердження потенційно помилкові. Фалібілізм П. пов'язаний із визнанням «континууму невизначеності» і еволюційного характеру природи. Тому необхідно, на його думку, передбачати можливість модифікації теорій, враховувати потенційну можливість протилежного знання, бо теорії, які не допускають такої можливості з часом легко руйнуються. Міркування в умовах невизначеності П. вважав правдоподібними, до них застосовуються методи теорії ймовірності. Однак П. був проти суб'єктивістського

трактування ймовірності як міри ступеня впевненості чи переконання. Він визнавав існування об'єктивної випадковості й відстоював об'єктивістське розуміння ймовірності: ймовірність переконання породжується застосуванням статистичного силогізму, тобто через вивід із інформації про об'єктивні статистичні ймовірності. Загальний науковий метод П., який полягає у висуненні пояснювальних гіпотез, отримання їхніх наслідків і перевірці гіпотез засобами, відповідно, абдуктивних, дедуктивних та індуктивних виводів, переважно відповідає сучасному розумінню наукового методу. Перебуваючи під очевидним впливом І. Канта, П. запропонував класифікацію наукового знання — наук відкриття. Зокрема, філософію він поділяв на феноменологію (фанероскопію), нормативну науку та метафізику, а нормативну науку, у свою чергу, — на естетику, етику і логіку. Феноменологія — друга, після математики, наука відкриття, вона вивчає якості явищ, а під явищем вона розуміє «все, що присутнє в будь-який час у розумі будь-яким способом». П. рекомендував розглядати феноменологію як фундамент нормативної науки — науки про те, що повинно бути. Однією із складових нормативної науки — другої частини філософії — є логіка. На ній базується науковий підхід до усіх проблем, що потрапили у поле зору його аналізу, окрім проблем математики, феноменології й етики. Ці науки не залежать від логіки. Саме до них, на думку П., має звертатися логіка у пошуку своїх принципів. Логіка, в найширшому її розумінні, «охоплює усі необхідні принципи семейотики» і є «логікою іконічних знаків та логікою індексів, як і логікою символів». Семейотика, яку він ототожнює із логікою, — загальна теорія знаків. Вона має 3 розділи: спекулятивну граматику — аналіз існуючих типів знаків і способів їх поєднання; логічну критику — логіку у вузькому сенсі, тобто логіку від Аристотеля до сучасної формальної логіки; спекулятивну риторику або методевтику — теорію методів, принципів ефективного використання знаків. Ці розділи відрізняються від складових семейотики Ч. Морріса — синтаксису, семантики та прагматики. Не варто також плутати семейотику П. із семіологією Ф. де Сосюра. Традиція, розвинена П., започаткована Аристотелем і стоїками. У її межах він вивчає знаковий характер мислення. Ідеї про те, що «кожна думка є знаком», що «кожна думка повинна адресувати себе деякій іншій, повинна визначати деяку іншу, оскільки це є сутністю знаку», «кожна думка повинна бути інтерпретована в іншій думці», П. запозичив у Ґ.-В. Ляйбніця і Е. Бюрклі. За вказаного тлумачення логіки центральні складові логічного апарату — терміни, пропозиції і аргументи — є знаками. Наприклад, аргумент є знаком

загального закону переходу від засновків до висновку, висновок аргументу його значенням. Валідність аргументу П. визначав у термінах наступного принципу: якщо засновки, є істинними, то висновок, повинен бути або швидше за все буде істинним. У сучасній символічній логіці ця його позиція втілилася у побудову формальних систем та їхніх семантик, у розроблення логічного аналізу природних мов і логічної теорії аргументації. У рамках другого розділу семейотики П. розробляв алгебру логіки Дж. Буля, логіку відношень А. де Морґана, запропонував теорію квантифікації, логічну систему «екзистенціальних графів» тощо. Метафізика — третя частина філософії — спирається на феноменологію і нормативну науку. Метафізика П. складається з онтології, релігії та космології. У припущенні, що після нескінченної серії фізичних операцій мають виникнути розумові операції, що «розум і матерія можуть, без суперечності, взаємодіяти, хоча кожен може безпосередньо діяти лише на свій власний

тип субстанції», можна бачити психофізичне трактування «всесвіту розуму та матерії». Дослідники П. вказують на взаємовплив між ним та іншим видатним представником прагматизму — В. Джеймсом. Крім того, погляди П. вплинули на прагматика Дж. Дьюї, математиків і логіків Е. Шрьодера, Дж. Пеано, філософів Б. Рассела, А.-Н. Вайтґеда та ін.

Основні праці

The Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vol. 1—8. Cambridge, 1931—58; 1994; The Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition. Bloomington, 1982. Літ.: K.-O. Apel. Der Denkweg von Charles S. Peirce: Eine Einführung in den amerikanischen Pragmatismus. Frankfurt am Main, 1975 (переклад англійською — 1981); F. Bellucci, A.-V. Pietarinen. New Light on Peirce's Concept of Retrodution and Scientific Reasoning // International Studies in the Philosophy of Science. 2014. Vol. 28(2).

[В. В. Навроцький](#)

Бібліографічний опис:

Пірс Чарльз-Сандерс / В. В. Навроцький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-881930>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).